

Hur alarmerande är de minskande ungdomskullarna?

(Lars Brandell¹ 2011 - 12- 12, rättad 2012-01-15,)

Inledning

Utbildningsminister Jan Björklund driver för närvarande en kampanj för att de mindre högskolorna (frivilligt) ska ansluta sig till något av de äldre och större universiteten. Ett av argumenten är de minskande ungdomskullarna.

I en intervju i Universitetsläraren nr 16 varnar han för att en fjärdedel av Högskolans resurser för grundutbildning kommer att försvinna under de närmaste åren. Orsaken skulle vara att antalet 20-åringar minskar med 25 procent de närmaste sex åren. Ministern argumenterar på följande sätt:

”- Studenter som idag börjar på universitet eller högskola har en genomsnittsålder på 20,3 år”

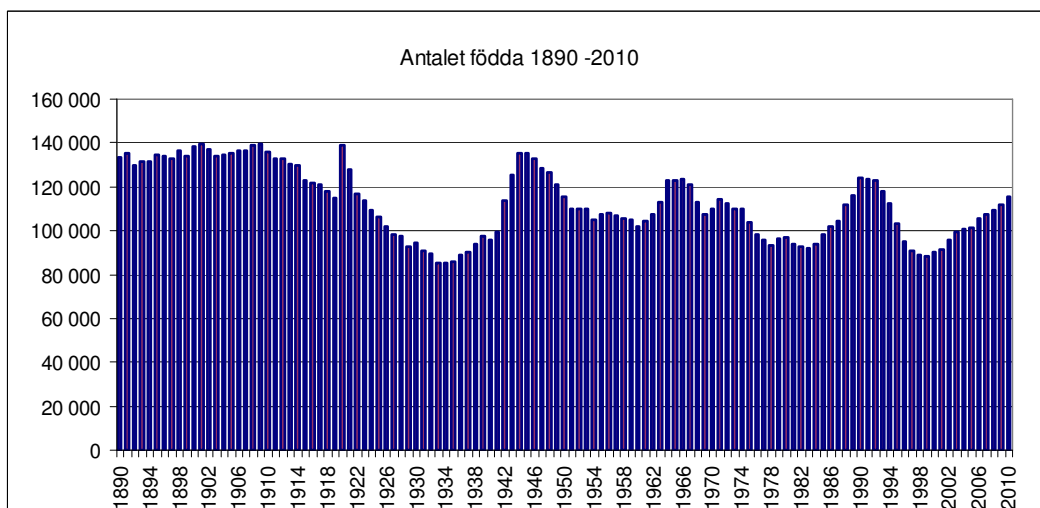
”- När årskullarna minskar blir det också motsvarande minskning av resurserna till sektorn. Försvinner en fjärdedel av studenterna försvinner också en fjärdedel av ersättningen.”

Men stämmer argumenten. Svaret är nej. Det ska jag visa i det följande.

Födelsetalen varierar

Att antalet 20 åringar minskar de närmaste åren beror på att födelsetalen började minska för 20 år sedan. Att födelsetalen varierar är inget nytt. Så har det varit de senaste 100 åren. Under vissa perioder har siffrorna minskat för att därefter öka under ett antal år och därefter åter gå ner. Se *diagram 1* nedan.

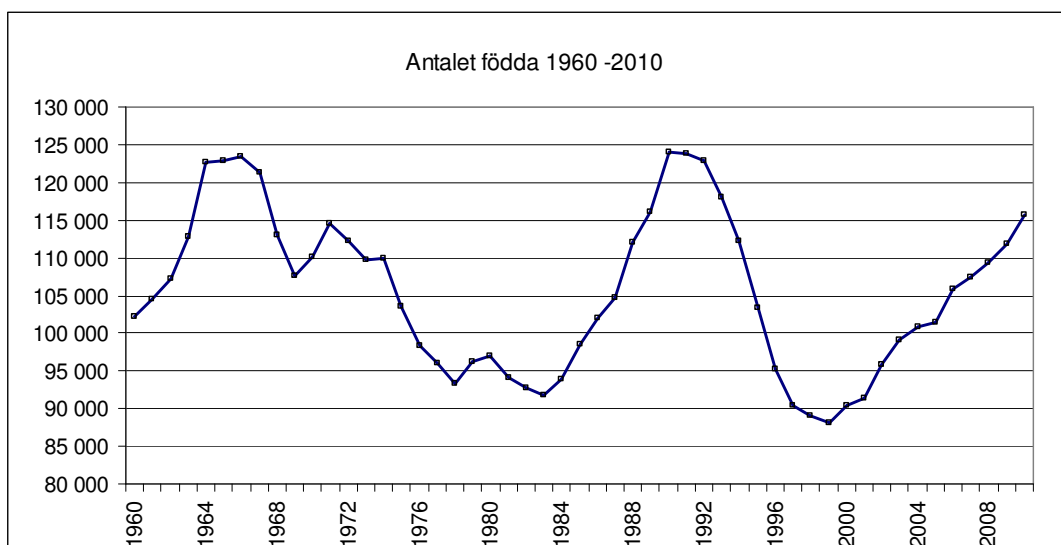
Diagram 1: Antalet födda i Sverige 1890 – 2010. (Källa SCB).

¹ Lars Brandell (lars.brandell@lilahe.com) är pensionerad. Han har varit universitetslektor i matematik och utredare vid UHÄ, kanslersämbetet och Högskoleverket. Andra analyser och debattinlägg av honom och numera avlidna Lillemor Kim finns på www.lilahe.com.

Under de senaste 50 åren har födelsekurvan haft 2 toppar (1964 – 1967 och 1990 – 1992) och däremellan två dalar. Den senaste bottennivån nåddes år 1999. Sedan dess har födelsetalen åter ökat och ligger nu inte så långt under 1990 års siffror. Se vidare *diagram 2*. (Observera att x-axeln i diagrammet är satt på födelsetalet 80 000.)

Diagram 2: Födelsetalen de senaste 50 åren (Källa SCB)

Årskullarnas storlek varierar

Kurvan för antalet födda beskriver hur antalet ”noll-åringar” har varierat över tid. En kurva över t.ex. antalet 20-åringar är i princip samma kurva förskjuten 20 år mot höger, med de korrigeringar som invandring och utvandring medför. *Diagram 3* är baserat på SCB:s prognos över antalet 20-åringar de närmaste 20 åren.

Diagram 3: Antalet 20 åringar 2011 – 2030 Prognos (SCB)

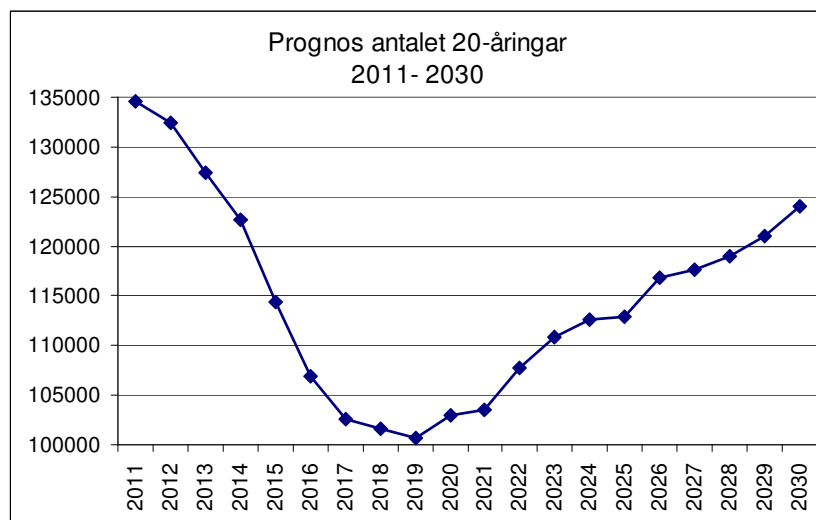
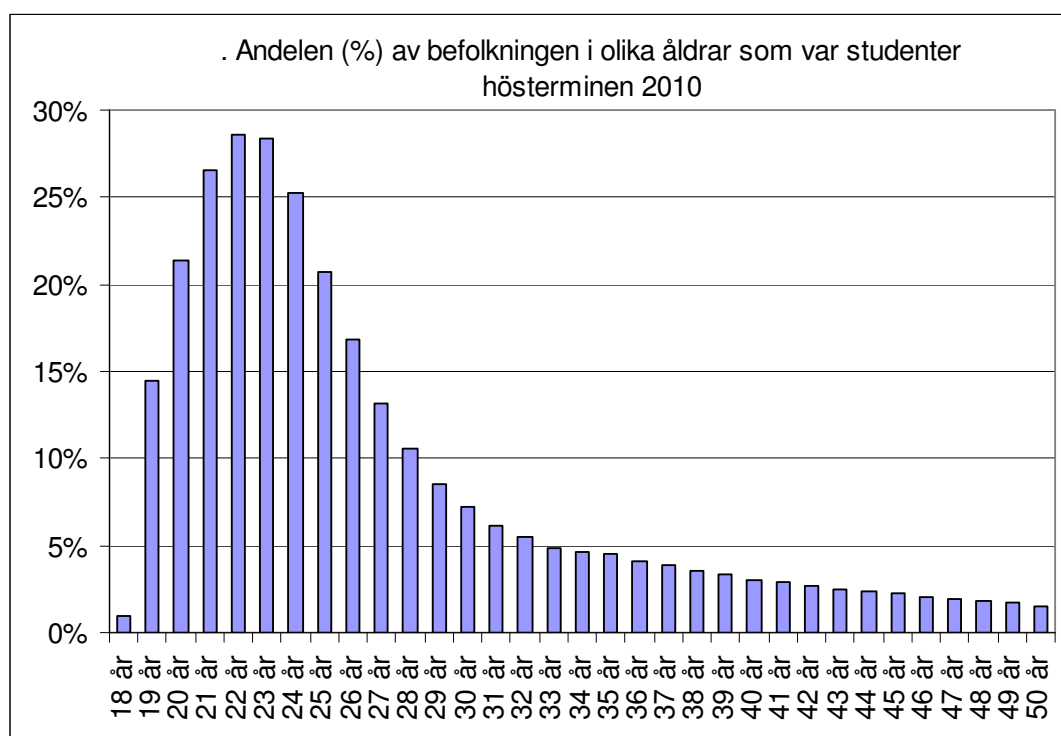

Diagram 3 visar att antalet 20-åringar kommer att minska under perioden 2011 - 2017 från 135 000 till strax över 100 000 eller med cirka 25 procent, precis som utbildningsministern säger. Men som också framgår av diagrammet kommer antalet 20 åringar därefter att åter öka. Under perioden 2019 – 2030 ökar antalet 20-åringar från 100 000 till nära 125 000. (eller med 25 procent).

Deltagarfrekvens

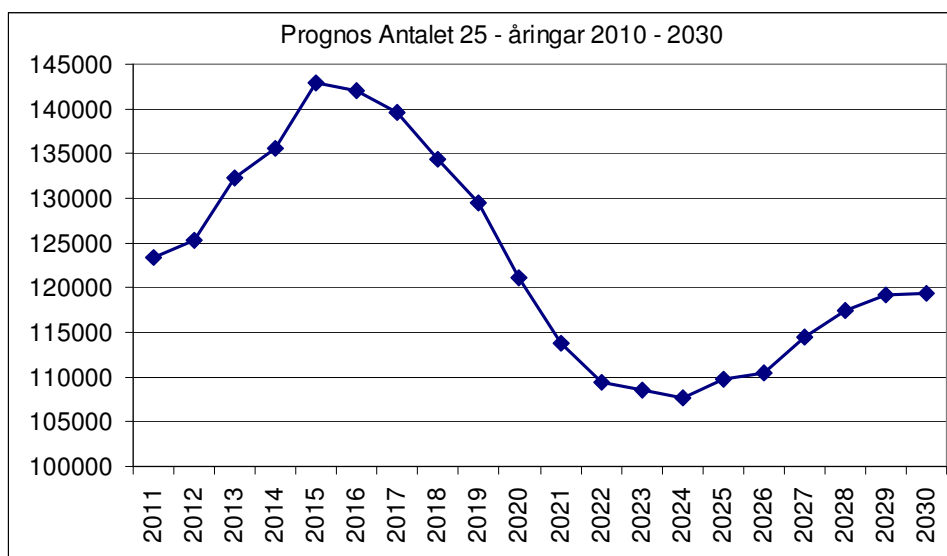
Men det är inte antalet 20-åringar som bestämmer hur många studenter som finns vid de svenska universiteten och högskolorna. Det finns studenter i alla åldrar från 17 till 80 år. Vissa hör till stora ålderskullar i befolkningen, andra hör till små kullar. Vidare gäller att andelen av befolkningen som är studenter (d.v.s. studerar vid ett svenskt universitet eller högskola) varierar mellan olika åldersgrupper. *Diagram 4* visar läget höstterminen 2010.

Diagram 4. Andelen av befolkningen i åldersklasserna 18 – 50 år som var studenter (deltagarfrekvensen) höstterminen 2010.

Som synes är deltagarfrekvensen högst i åldrarna 21 – 24 år. Men även i äldre åldersklasser är deltagarfrekvensen inte försumbar. Man måste därför ta hänsyn till storleken av ett stort antal ålderklasser, och inte bara till antalet 20-åringar, om man vill uppskatta antalet studenter i framtiden. Exempelvis framgår det av diagrammet att 25 – åringarna ha lika stor deltagarfrekvensen som 20 – åringarna. Det betyder att antalet 25 – åringar bland befolkningen påverkar antalet studenter i högskolan lika mycket antalet 20-åringar. Och kurvan över antalet 25 åringar den närmaste tiden ser annorlunda ut än kurvan över antalet 20-åringar. Den växer fram till år 2015. Se *diagram 5*. Alltså kommer antalet studenter som är 25 år att öka under samma period, om vi förutsätter att deltagarfrekvensen inte förändras.

Diagram 5: Antalet 25 åringar 2011 – 2030. Prognos (SCB)

En "prognos" över antalet studenter de närmaste 20 åren.

Antalet studenter ett visst år är summan av antalet studenter i alla åldersklasser. (Här har jag begränsat beräkningarna till åldrarna 18 – 50 år.) För en viss åldersklass blir antalet studenter antalet individer i klassen multiplicerat med deltagarfrekvensen. SCB gjorde förra året en befolkningsprognos i ettårsklasser, som för åldrarna 18 – 50 år är ganska säkra fram till år 2030. Om vi förutsätter att deltagarfrekvenserna för de olika åldersgrupperna är desamma som år 2010 (Diagram 4 ovan) kan man utifrån denna befolkningsprognos summera antalet studenter varje år fram till år 2030. Detta redovisas i *Diagram 6*.

Diagram 6: Antalet studenter i åldern 18 – 50 år i den svenska högskolan 2011 – 2030 vid oförändrad deltagarfrekvens.

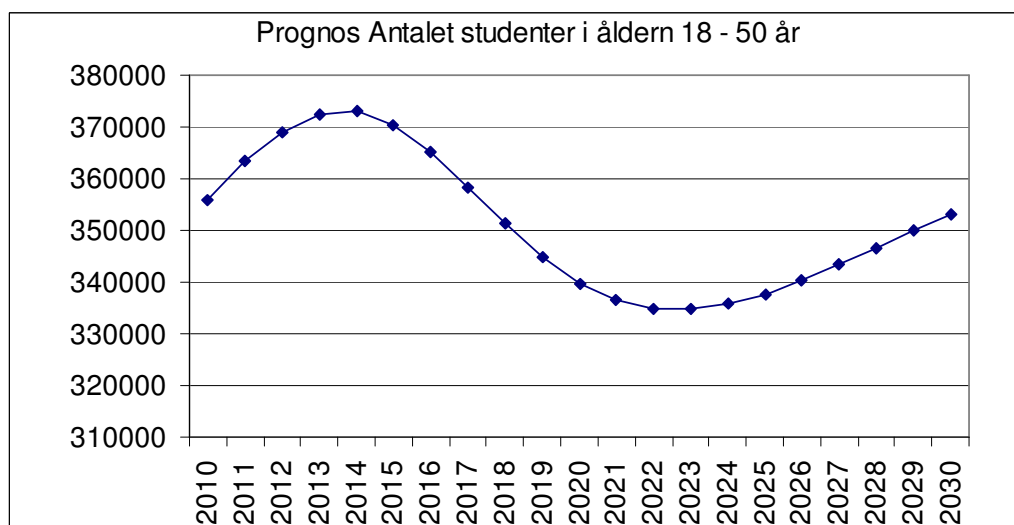

Diagram 6 ger en helt annan bild av de kommande årens utveckling, än den 25 procentiga minskning under de närmaste sex åren som utbildningsministern förutspått i SULF-tidningen. Om vi förutsätter oförändrad deltagarfrekvens i olika åldrar gäller istället att

1. antalet studenter kommer att växa fram till år 2014
2. först år 2017 är antalet studenter nere i samma nivå som år 2010.
3. minimum i studentantal nås år 2023. Då ligger antalet studenter bara 6 procent under nivån år 2010.
4. efter år 2023 börjar antalet studenter öka för att år 2030 ligga i nivå med 2010 års siffror.

Vad betyder detta?

För regering och riksdag

Man får som utomstående intrycket att regeringen anser att den demografiska utvecklingen kan ge utrymme för att de närmaste åren inom oförändrade ramar och med oförändrad deltagarfrekvens genomföra angelägna reformer. Det kan t.ex. gälla en kraftig ökning av antalet platser på läkarutbildningarna, vilket är mycket angeläget och egentligen borde ha gjorts för länge sedan, (Se vidare L.Brandell: *Hur långt räcker de nya platserna på läkarutbildningen?* www.lilahe.com/Lakare2009.pdf) Det kan även gälla förstärkningar av ersättningen per student inom humaniora och samhällsvetenskap m.m.

Slutsatsen av beräkningarna ovan är att detta inte går att genomföra. Om man vill öka platserna på exempelvis läkarutbildningen eller öka ersättningen per student utan friska pengar måste deltagarfrekvenserna minska d.v.s. andelen av befolkningen som går i högskolan måste minskas. Under den nu aktuella mandatperioden krävs det i stället ökade resurser bara för att behålla deltagarfrekvensen från år 2010.

För lärosätena

Lärosätenas situation är naturligtvis varierande, och det gäller även deras förutsättningar för att rekrytera studenter i framtiden. Det beror på den egna kompetensen, nuvarande och framtida examensrättigheter, möjligheterna att motsvara dagens och framtidens utbildningsbehov o.s.v. Beräkningarna ovan visar emellertid att den demografiska situationen åtminstone de närmaste fem åren är gynnsam. Lärosätens ska därför inte i sin planering låta sig skrämmas av hotet om en demografiskt grundad kraftig minskning av studentantalet.